

Sümegei György

Gy. Szabó Béla Homokvilága körül

*Bodor Miklós festőművész,
a Duna–Tisza köze rajzolója emlékére*

Hegyek közül, Erdélyből, a Dunántúlról az Alföldre pottyant embernek a síkvidék csupa talány, még a tekintete sem tud megkapaszkodni a dombok ormain, hanem csupán a mélyülő tágasság, a ráboruló hatalmas ég és a síkság vékony csíkját érzékeli bizonytalanlankodva. De mi van amögött, ahogy a hegyek, dombok hátánál lévő legalább a sejtések szintjén már gyerekkorától próbálta elképzelni. Persze, hogy a hegyeket nem tudta megfogni, csak elérni lehetett, a lábukhoz jutni, de aztán újabb hegy, domb, más látvány hívta. De mindig tudta, hogy van a hegy mögött tovább. De mi van, mi lehet a sík, az alacsony horizontra íródó jegyenék sora mögött. Vagy előtte, valójában milyen a sík, a rónaság, az Alföld?

Milyen volt/lehetett a 19. századi, amikor a művészetek fölfedezték, és milyen a 20. századi Alföld arca? S milyen a művészetben hagyott lenyomata, milyen a képzőművészetek Alföldje (síkja, homokföldje, rónája, kinek hogy tetszik). Tizenhat évig éltem az Alföldön (Mezőtúron egy év katonaság, Debrecenben öt év egyetem, Kecskeméten tíz év munka), és mindig hunyorogva, kissé bizalmatlanul figyeltem a „nagy sömmit” (Tornyai János festőművész kifejezése), a körülölelő Alföldet. Szülőhazám, Somogyország lankás dombjai hívtak, azok láttán támadt bennem mindig valami megfoghatatlan otthonérzés, amikor a búcsújáró hely Andocsnál, vagy a valamikori járási székhely Igalnál, a tetőn, vagy Törökkoppány felől, a Koppány völgyébe értem. Vagy átmentem a donneri hídon, kaposi utcákat jártam. Az Alföldön gyűttment maradtam annak ellenére, hogy művészettörténetesi munkám jelentős hányada Kecskeméthez, a Duna–Tisza közéhez köt.

Néztem, vizsgáltam – gyakran szemképrázva az erős napfénytől – eleven érdeklődéssel a síkvidéki tájat. Családi kirándulásaink (a Csalánosba, Bugacra, a Holt-Tiszához stb.) mintha mindig közelebb vittek volna a tájhoz, ám talán a rejtélyt is fokozták egyúttal. Kérdéseket görgetve: milyen az Alföld valójában, hogyan ismerhető meg lényege, a tájé s a benne élő emberé, története, szokásai, hogyan rajzolódnak ki karakterjegyei. Talán a művészet segít megérteni.

Milyen az Alföld művészeti topográfiája? De lássuk előbb, mi a topográfia. Ennek legelső jelentésköre: helyrajz, valamely terület (ország, vidék, helység stb.) leírása. A földrajzi fogalomhasználatban: a föld felszínének és alakzatának fölmérésével és ábrázolásával foglalkozó tudományág. A művészeti topográfia: egy-egy vidék műtárgyainak, műemlékeinek a leírása, illetve magának a vidéknek, nagytájnak megrajzolása, jellemző elemegyüttesekben történő képi (rajz, festmény, fotó stb.) visszatükrözése. A topográfiából az embert, a választott tájban élő történelmi személyiséget és a közembert sem lehet kivonni,

kihagyni. Vele s általa, az ő ábrázolatával válhat teljessé az Alföldnek, a két víz közének, a síkságnak is az orbis pictusa.

De vajon milyen volt a táj képe az első rajzolóknak, a legelső rajzfelvételek idején? Az Alföldet – legalábbis egyes művészettörténeti összefoglalók szerint¹ – a reformkor képzőművészei fedezték föl, ráadásul az erdélyi, háromszéki Barabás Miklós festette legelőször a rónát² gémeskúttal, itatóvályúval a kompozíció centrumában, a bal oldala vizes-sásos részén gólyapárral, jobbra pedig kanyargó, a horizontba belevesző, beleolvadó úttal. A horizontra (ami nagyjából a képmagasság alsó egyharmadánál kicsit magasabban) változatos felhőzettel borul a hatalmas levegő-ég. Az alföldi képek, az alföldi képtípus kialakulásának a forrásánál járunk, ha és amennyiben mindez a későbbiek során változik, az két irányban történik: alacsonyabb, a képmagasság egyharmadánál is keskenyebbre vont földszáv fölé még hatalmasabb (méretben is) ég borul, vagy a földszávon, az előtérben zajló események, látványok (épületek, tájrészletek, emberi tevékenység) a fontosabbak, s így azok részletezettebbek, magasabb horizont előtt. Barabás képfarmáját, vizuális alapképletét azután a 19–20. században sokan alkalmazták egyéni változatokban (Lotz Károly, Ligeti Antal stb.), Csontvárytól az alföldi festőkön (Kosztia József, Nagy István, Tornyai János stb.) át máig.

Ha még korábbi időkre szeretnénk pillantani, érdemes Szabó Júliát idézni: „A történeti tájfestés /.../ fontos témája a szülőföld. A kopár, alig művelt hazai puszták mint a jobban megmozgató színhely már Széchenyi István naplójának 1814-es bejegyzésében feltűnt.” És a helybéli tollforgatóknál, tehetjük hozzá, csak egyet, Gömöri Frigyeszt idézve közölük: „Szikra vidéke nyugatéjszakknak egy szakadatlan homoktenger, szaharai sivatag enyhítő források nélkül. Augusztusi hévnapban, ha gyalogsoros egyenes utat vesz magának a buczkákön keresztül s magát jó eleve itallal el nem látta, nyelve szomj miatt szájához ragad, epedő ajkai megrepedeznek, mert árnyatlan kopár útjában agyvelejét a nap lángsugara furja át, lábai alatt a homok ég, a tojás is megsülne felületén s nem talál szomját enyhíteni egy ital vízre. /.../ Úgy itt, mint több vidékünkön a homok nagyszerű utazásokat tesz a kikelet sívító szeleinek iszonyú szárnyain. Nem jelölhetsz meg itt egy porhadó dombot ma, melyre holnap, korány hasadtával bizonyosan rátalálj. Fölkerekedik a szél parancsára, s magszakadozott sárga fellegdarabokban más helyre vándorol, képezni új homok-emelvényeket oldalaiknál mély üregekkel, melyek azután az úgynevezett alföldi homokbuczkat képezik. A kissé kiemeltebb homokmagasokat nálunk már hegynek nevezik.” Az éjszaka utáni pirkadatban, a napfölkeltében megmutatkozó sajátos látványt is sorra veszi Gömöri: „Hajnal van. A nap fölséges aranyja még nem ragyog, de az égboltozat /.../ gyönyörű liliomszínben díszelleg, várva a világ éltető királyát, az örökké magas utazót.

Semmi nesz. Az élő világ hajnali álmát alussza még, csak a bölön huhhant néhányat mély baszszusával vizek mélyibe, hogy órányi távolból magához kiáltsa szeretett rokonait, csak a villás főske csevegi fohászát teremtőjéhez villám-szárnyuhogásai között, csak a vadkacsa pár hápog föl olykor nádasok sűrűjéből. Balról /.../ pusztabíró uram lakása. A messze távolban számos mezei lak. /.../ A tiszapartig /.../ mocsáros nádasokon keresztül halász csajkák segítségével juthat az ember.

Ámde a nap kibontakozék már éji sötétjéből /.../ Fejlődik a láthatár. Félkörbe tekintve több falvat látunk egy sorban Tiszánk kanyarulatán.”

Gömöri Frigyes érzékletes, bizonyosan átélésen alapuló leírása mellé sok hasonlót idézhetnénk: utazóktól, tájleíróktól, íróktól, költőktől. Ám ha a szülőföld képi megfogalmazásának a legelső példáit keressük, akkor a céhek világában kell kutakodnunk. Ugyanis a szabaduló- vagy mesterlevelek felső részében a céh székhely városának a

1 Szabó Júlia: *A mitikus és a történeti táj*. Bp., 125–127.

2 *Naplemente az Alföldön*, 1936 (Magyar Nemzeti Galéria), *Pusztai táj* (Alföldi táj gémeskúttal), 1838 (Janus Pannonius Múzeum, Pécs), *Juhász a pusztán*, 1845 (Magyar Nemzeti Galéria).

képét szokták adni. Ilyen legelső, pl. Kecskeméten Prixner Gottfried 1809-es városképe, vagy utána az alföldi halmaztelepülést pregnánsan megrögzítő Karacs Ferencé. Az elsón, a városszéli sorakozó szárazmalmok környezetében megjelennek az állatok, vagyis az állattartás és maga a pusztá is beköszön a vedután. Ennek a tájrészletnek az önállósodása, autonóm képpé fogalmazása teremti meg e szülőtte tájnak, az Alföldnek a sajátos, mással össze nem téveszthető képét. A festmények mellett rajzok, vázlatok is számításba jöhetnek, hiszen a könyvkiadás vállalkozásai igénylik ezt. Pl. a Kubinyi Ferenc–Vahot Imre: *Magyarország és Erdély képekben* című művének (1853) kecskeméti fejezetében a szárnyék, a cserény, a tanya, a ház (lakószobája és konyhája), a borbásszállási templomrom mellett Grimm Rezső rajza alapján készített litográfián adják Kecskemét város képét („A vaspályai indóháztól fölvéve”). E mű a városképek sorozatába illeszkedően jellegzetes, előterében a tájra és gazdálkodásra vonatkozó, tájfestő elemekkel. Ám a további Grimm-művek már a pusztát rögzítik: *Tanyák és legelő cserénytel a kecskeméti pusztákon, Szikrai csárda és Lakitelek pusztá a Tisza partján*. E kötetbe fűzött, az Alföldet festő Petőfi-versekhez a pusztát delelő és legelő állattal, gémeskúttal megidéző tájban vágató, bő gatyás, bő ingujjas, árvalányhajas-kalapos, sarkantyús, pipás, ostorát lóháton vágóban pattogató csikós képét is hozzák a szerkesztők. Mindezen rekvizitumok lehetnek kellékei hasonló késő romantikus képi földolgozásoknak is, ám sokkal inkább játszik szerepet a 19. század végén és a 20. század elején keletkezett képeknél a rácsodálkozás, a fölfedezés fontossága, a számbavétel akarása, a néprajzi és népéleti hűségnek megfelelő leíró, fölsoroló, számba vevő modor. Az *Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képen* című sorozathoz már konkrét földadattal megbízottként, ha úgy tetszik cél-ábrázolások készültek (pl. Mednyánszky Lászlóé). A 19–20. század fordulóján megindult Bugac-kutatás (pl. Madarassy László) pedig a néprajzi hitelességű rajzok, illusztrációk születését segítette elő. Különösen érdekes, hogy a Kecskeméti Művésztelep (1909–1944) történetében vannak ugyan Alföld-képek, de a képforma megújítására ott nem történtek említésre méltó kísérletek. Megújították, valójában megteremtették viszont a kecskeméti városképek ikonográfiáját (külön tanulmány lehetne mindennek a történeti és művészettörténeti szempontú földolgozása). A Kecskeméti Művésztelep második korszakában, 1920 után viszont nagyobb figyelemmel fordultak a társadalom esetstjei, bizonyos szociális problémák felé. A művésztelepi alkotók egy része (Szőnyi István, Varga Nándor Lajos, Szabó Vladimír, Héjjas János stb.) a műkerti szomszédságból szegényházi modelleket rajzolt. A szociográfiai irodalom megerősödése, a falukutatók megjelenése, Romániában a Dimitrie Gusti-féle szociográfiai iskola működése (Lükő Gábor is részt vett a munkában) az alul lévő társadalmi osztályok és rétegek helyzetfelmérését jelentette, míg egy-egy nagytáj bemutatása ezzel párhuzamos jelenség (lásd pl. Illyés Gyula: *A puszták népe*, 1936, Erdei Ferenc: *Futóhomok*, 1937).

A gyulafehérvári születésű (1905) Gy. Szabó Béla, gépészmérnöki diplomája megszerzése után, a budapesti Képzőművészeti Főiskola rendkívüli festő növendékeként érkezett először, 1936 őszén, Szankra, Esze Tamás református lelkész vendégeként. Számára, az erdélyi hegyek közt fölnőtt embernek egyszerre idegen és furcsán vonzó a homokföld. Rajzolóként, képi megrögzítőjeként is különbséget tesz hegy, illetve síkvidék megrögzítése között, így: „*Nem vitatható: festő is változatosabb képet szerkeszthet hegyvidéki tájból. /.../ Síkfeldön a szemet vízszintesek sorozata pihenteti, de a sok pihenésből könnyen egyhangúság lehet.*”³ Gy. Szabó az írásos, rajzos beszámolójában nagyfokú kíváncsisággal, az ismeretlen, ám megismerésre érdemesített tájhoz elementáris és őszinte, nyílt érdeklődéssel

3 Gy. Szabó Béla: *Homokvilág – Egy festő feljegyzései és rajzai*. Erdélyi Helikon, 1937/9. 668–676.

fordult. „Szeptemberi ősz volt, mikor a Kiskunság egyik legmostohább homokvidékére kerültem először. /.../ Hirtelen ősidők óta műveletlen, vad dombok tűntek fel, ami alföldi értelemben nagy ritkaság. Egyik-másik oldalán borókafenyő, hajladozó nyárbokrok, vagy a rendszabályozó akác. /.../ Én csak faltam a szememmel a sok látnivalót. A szőlő javában érett, az akác egyénenként színeződött, sárgította az ősz. Fölöttünk a nagy vörhenyes ég szinte kongott. /.../ Szank nagyközség állomásán szálltam ki, s először bizony kicsit furcsán éreztem magam. Túl puha volt a homokos talaj, s túl nagy az égbolt. /.../ Nádfelelű lapos kunyhók, mint a megvert kutyák hunyászkodnak a homokba cövekellődött nagy jegenyék mellé. Mellettük egy-egy »óriás szúnyog«, a már alföldi jelképpé vált kútgém.” Gy. Szabó őszinte rácsodálkozását, de a „dolgok mögé kutatás” szándékát szenvedélyes, egyes szociografikus elemeket is láttatni akaró érdeklődés jellemzi: „Festő szemének szép ez a sok puhaság, a finom homok, lágyvonalú vályogházak, nádból szelidült tetők, de mindez az időnek nehezen tud ellenállni. Szegény a nép pénzben, s a vidék fában. Ezért nincs égetett téglá, sem cserép. Nyolcszázkilencvenhat ház közül nyolcszáznyolcvanöt vályogból épült, ezekből ötszázhatvankettő kő- vagy téglalapú. Hatszázkilencvennégy ház náddal, vagy zsuppal fedett. /.../ Nagybirtok nincs. /.../ Szomorú könyveket olvasni mostanában az alföldi népről. /.../ Vadvizek, szikések is tarkítják a környéket. /.../ Az Alföld legvadabb helye ez. A húsz-negyven méteres homokbuckák hullámaihoz hasonlót csak sivatagi képeken láttam.” Gy. Szabó Béla leírása plasztikus, mondhatom úgy is, hogy valóban festői, mert már-már szociografikus pontosságú lejegyzései egyre inkább átmelegednek, és a táját mind jobban ismerő alkotó vallomásává alakulnak át. Azt is fölidézi, hogy milyen odaváló, homoki eszközzel rajzolt, és tapasztalatai birtokában hogyan tért át a tusról a színes képek alkotására. „Az egyik háztetőből kihúztam egy nádszálat, tollá faragtam. /.../ Volt egy kis tusom és hihetetlenül könnyen szaladt a puha nád. Rajzoltam mindent, ami élém került. /.../ Rajzoltam, ahogy csak szemem és kezem bírta. A gyülekező vonalak megtörték a csendet, s zengett a papír, ha a toll megérintette.” Mivel a képzőművész a táj egyik fölfedezője, Gy. Szabó az elkészülő művekkel, valójában rajzról rajzra veszi birtokba a tájat, így az is természetes, hogyha más évszakban tér vissza, a természetbeni változásokat is élesebben látja, rajzolja meg, és a színek megjelenítő erejével is igyekszik képekbe foglalni tájélményeit. „Kora tavasszal vitt el második utam. Nedves március volt. /.../ Mindenfelé tócsa, tó, néhol már Balatonná pöffeszkednék, vége alig látszik. Az óriás ragadozó állat bőréhez hasonló tócsás föld szemnek tetszetős volt, pedig sok jaj támadt nyomában. /.../ A nádrajzolás mind jobban lekötött. Egyszerű itt az élet, és mégis változatos látnivalókat dob az ember elé. Ostorát vesztett gémeskút, mely most az égben kotorász, gyümölcsfákkal hajladozó sápadtbarna ruhájú emberek. Esetlen kisgyerekek, virágzó cseresznyeföld, messze elnyúló smaragd szőnyegek és gólyalepte fűzfás rétek. /.../ Egy évig csak szénnel, tussal rajzoltam, s bár hónapokig kísérleteztem a színes fametszéssel, most mégis bizonytalan lettem, mint aki elfelejtett kedvesét látja viszont. /.../ Pedig színes volt ez a buckavidék. Bátoratlanul kezdtem meg a munkát, de hovatovább mind jobban ment. Szokatlan volt a sok világos szín, de nem kellett sokat keresgélnem a festékek között, hogy a szőke hajú nyárfákat, meleg-sárgás homokot felfessek, s hozzá a bársonyos eget, a hermelin felhődarabkákat.” Gy. Szabó Béla a homokvilágot szavakkal is plasztikusan, érzékletesen állította elénk. A legelőször készített leíró-rögzítő, tájfülmérő rajzai után eljutott a környéknek a színek erejével történő megidézéséig. Vagyis a lerajzoló, megörökítő alkotói attitűdtől az egyénibb és szubjektívebb vallomásos képirásig. Addig, hogy az 1938–1943 között készített pasztellképein már az ő, már Gy. Szabó Béla homokvilága köszönt ránk: szanki falurészletek, vadvizes homokdombok fákkal, bokrokkal finoman beszegett látképeken, a vadvizekben tükröződő, sok színben játszó, kavargó komor nagy ég, kutyatejes szélbarázda, majd ismét vadvíz, szikes és újra homokbuckás, lila-párás táj.

Mindezeket, az Erdélyi Helikonból idézettek is közli *A szanki homokvilág* című, már kemény borítóján is stílusosan homoksárga, lilás-feketés tájkép-részletet, azaz

szanki világot mutató könyv. Szerkesztette az előszót is író kolozsvári képzőművész-kutató, Murádin Jenő és Szakál Aurél történész, a kiskunhalasi Thorma János Múzeum igazgatója. Kiadóként e múzeum és Szank Község Önkormányzata jegyzi a könyvet, amelynek belső címe: *A szanki homokvilág Gy. Szabó Béla művészetében*. Vagyis az összeállítói szándék szerint egybefoglalja mindazon írásos megnyilatkozásokat és rajzolt, festett műveket, amelyek Gy. Szabó Béla munkásságában a szanki világhoz köthetők. Ezen üdvözlendő törekvésnek megfelelően közli a kötet a főntebb bővebben idézett írásos vallomást, a *Homokvilág huszonnyolc tusrajz Gy. Szabó Béla vázlatkönyvéből 1937–1939* (kiadta a szerző, Kolozsvár, 1941.) című rajzkönyv teljes anyagát, továbbá mindazon művekből jelentős darabokat, amelyek e témakörhöz köthetőek. A szövegeket magyarul s angolul párhuzamosan hozzák, míg a bevezetőnek csak rövid tömörítvényét. Összefoglalóan rögzíthető, hogy a kötet szerint Gy. Szabó Béla 65 képben (37 tollrajz, 17 pasztellkép, 8 fametszet, 4 szénrajz) ragadta meg s tudta kifejezni a homokvilág ikonográfiáját. A metszetek kivétel nélkül Gy. Szabó Béla: *Barangolókönyv I.* (Minerva Rt., Kolozsvár, 1939) című fametszetes könyvéből lettek átvéve. Ennek bevezetőjét így kezdi: „*Pusztán, tengeren, erdőn barangoltam magamban*”, majd metszetes bevezetőjében közöl kunságát is. Ezt követi a *Pusztta* című metszetciklus, amely tizenegy művet tartalmaz, s ezekből hatot, tehát nem a teljes sorozatot hozza az új kötet, amelynek alapja a *Homokvilág* rajzkönyv. Igen, rajzkönyv, nem album, ahogy az egyébként a témában jól eligazító bevezető jelzi. A korban ugyanis a puha fedeles, rajzok együttesét, akár tematikailag összefüggő rajzciklusokat tartalmazó kiadványt rajzkönyvnek nevezték. Klasszikussá érett példája az 1941-es könyvhéten bemutatott *Szalay Lajos hatvan rajza* (Bolyai Akadémia, bev.: Kassák Lajos). Gyaníthatjuk, hogy a *Homokvilág* visszafelé történő „albummá” minősítése e mostani, ugyancsak albumként megjelentetett mű fundamentumát véli erősíteni. Pedig valami furcsa torzítás történt. A *Homokvilág* könyv eredeti méretét (175×245 mm) megnagyobbították (200×263 mm), és ez annyit is jelent, hogy a rajzok méretét megnövelték, s megváltoztatott arányaiban így elvesztette eredeti intimitását és közvetlenségét. De az egész könyv album, mutatós képzőművészeti kiadványként jelent meg. Ebben a formában Gy. Szabót is albumosították, őt is elérte a könyvkiadási divat, az albumok bővedje. Noha ma már a könyvkiadók is visszakoznak ettől a keresletet a kínálat mértékében soha nem találó formától. Persze a könyvet létrehozók törekvései, hogy minél mutatósabb, vonzóbb formában adhasák az olvasó kezébe Gy. Szabó szanki homokvilágát, megérthető, hiszen a kemény és elomlóan lágy színharmóniában pompázó könyvfedél önmagában is vonzó, esztétikus látvány. Már a szerző neve mellőzésével a borítón használt átalánosított, vagyis az alkotó nevével nem konkretizált cím is erre utal: *A szanki homokvilág*. Pedig Gy. Szabó főntebb idézett szövege is jelezte, hogy „*Szomorú könyveket olvasni mostanában az alföldi népről*” kitételéhez nemcsak Erdei Ferenc *Futóhomokját* gondolhatjuk oda akkori olvasmányai közé, hanem forgathatta a kiskunhalasi újságokat, amelyek közölték Lakatos Vincének a mélyebb kiskunsági szegénységet, életküzdelmet bemutató írásait és fényképeit, amelyek bemutatják a homokba vájt kunyhók, a dekungok világát, a mezítlás iskolás gyerekeket, és a tájban élők életreszóló szegénységét, a megélhetésért folyó szüntelen küzdelmüket, kiszolgáltatottságukat.⁴ Gy. Szabó talán első metszetciklus (*Liber Miserorum*, Claudiopoli, 1935) kritikái fogadtatásának keserűségében („*Lebunkózták a könyvet*”⁵) már nem hajolt, nem is akarhatott ilyen mélyre hajolni. Maradt barangoló,

4 Lásd erről: Lakatos Vince: *Árva népem*. Stádium, Bp., 1941, Szűcs Károly: *Lakatos Vince, a fotográfus*. Szerk.: Szakál Aurél. Thorma János Múzeum, Halasi Múzeum Alapítvány, Kiskunhalas, 2001.

5 Idézi: Murádin Jenő: *Gy. Szabó Béla*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 27.

magányosan kőszáló, rajzi fölfedező, kívülről rögzítő. S ennek a maga kialakította magartásnak, alkotói metódusnak is a Kiskunságban teremthette meg az alapjait, hiszen későbbi pályáján Mexikóig és Kínáig barangolt, s mindegyik útja művészeti eredményeiről metszetkönyveiben számolt be.

Mit tükröznek tehát kiskunsági barangolásait mindeddig a legteljesebben összefoglaló, közölt művei? Csendes faluképeket, templomot, boltot, halkan beszélgetőket, minden föltűnés nélkül, a tájba simulóan dolgozókat, vadvizek változatos világát, szárkúpokat, eseménytelen udvarokon tollászkodó szárnyasokat, játszó gyerekeket és sziket, ősbőrökást, homokot, az eget kíméletlen állandósággal méregető jegenyeket, kútgémekeket, egymásba torlódó, örvénylő felhők változatos rajzát, éles hangon süvítő homokvihart. Néhány portrészzerű ábrázolás (*Őnarckép*, 1939, *Kun gyerek*, 1943, *Pásztorfiú*, 1943, *Disznópásztor*, 1950) a sorsokhoz, az emberéletekhez való közelebb hajolást jelzi, s velük teljes Gy. Szabó kiskunsági, homoki orbis pictusa, festett világa. A táj történetébe és életlátványába fokról fokra, elemről elemre, de bizonyosan egyre beljebb kerülő művész magatartása ez. A tudatos alkotóé, aki barangolása élményeit írásaiban és képeiben egyaránt megörökítette. Talán éppen ezért lehetett volna fontos az első vázlatok, próbálkozások, az összes homokvilág ihlette műtöredék és elkészült alkotás közlése, ahogyan a házigazda Esze Tamás történész, református lelkész és Gy. Szabó levélváltásai is megmutathatnának a közölt művek és szövegek által nem érintett kérdéseket. Vagyis mindezek föltárásával és közlésével teljesebb, monografikus földolgozást kaphattunk volna.

Az Alföld, az ott élő emberek és táji környezetük megjelenítésében a kiskunfélegyházi születésű, Debrecenben élt Holló Lászlónak, a gyulai Kohán Györgynek (és persze az alföldi festőknek, a vásárhelyieknek) és a kunszentmiklósi, évtizedekig Kiskunhalason élt Diószegi Balázsnak (hogy csak néhány példát említsek) is jelentős szerepe volt. És különösen Bodor Miklósnak.

Az 1970-es évtizedben sok kiállítást rendeztem Bács-Kiskun megye múzeumaiban, a kiskunfélegyháziban is. Kiállításokról ismertem Bodor Miklós festő- és rajzolóművészt (akkor a félegyházi művelődési ház igazgatója), aki a táj ismerője, rajzolója volt. Egyszer kismotorján elvitt kirándulni a bugaci ősbőrökásba. Ott, a bugaci homokdombok (azok valódi dombok!) között értettem meg, hogy szerves ott az élet, emberé és növényé egyaránt, hiszen az előregedett boróka széttartó ágai ugyanúgy hanyatlanak el, mint az elaggott ember. A Kiskunság rejtettebb természeti értékeire Bodor Miklós nyitotta rá a szememet. Láttam a környék legtartósabb építőanyagát, a réti mészkövet hosszú vasrudakkal bányászni Kiskunmajsa környékén, ugyanilyen követ az alpári templomalapban, láttam pusztulni tanyákat, tavasszal megduzzadt belvizeket, ereket, tocsogókban teknősbékák rajait. Hajnali harmatot, kiszáradt szikes tó (Kolon-tó) kicserepesedett csontszáraz medrében délibábot délben, kiskunsági-sivatagi homokot, mozgó homokdűnéket. Hallottam ménesek futását, csikósok elnyújtott ostorpatogatását. Megláttam a magányosan álló, pléh krisztusos, plasztikusan faragott út menti fakereszteket.

Bodor Miklós tanyákat, jelesebb épületeket, a Petőfi család kiskunsági szálláshelyeit ugyanúgy rajzolta, mint a dűlőutakra támaszkodó fájdalmas Krisztusokat, haranglábakat, útszéli feszületeket, kálváriákat, Mária-szobrokat vagy járszági vendelínusokat. Keresése, kutatásai során kezdte rajzolni a síkság szimbolikus, ám igen bonyolult szerkezetű, szűrős vadvirágát: a számárkenyeret. Az ő rajzain a számárkenyér növényi labirintus, olyan konstruktív, a természet vagy a Teremtő alkotta építmény, amelynek ha elmerülünk a milliányi kicsi szerkezeti elemébe, akkor bizonyosan csak Ariadné fonalához hasonló eszköz vezethet ki belőle. A *Kék számárkenyér keservei, örömei* címet viselő rajzciklusában (1983) Bodor minden korábbi Alföld-rajzolónál közelebb férkőzött a táj lényegéhez, mondhatni, lelkéhez. Egy növény szerkezetét rajzokban elemezve sejtette

meg a bonyolultat, a természetnek különös, furcsa csodáját. Szúrós, tövises, szinte megfoghatatlanul riasztó, ám a belső szerkezete, növényi konstrukciója kivételesen gazdag, formái sokrétűségében lenyűgöző. S a maga bonyolultságában úgy teszi az alkotó a táj és annak jellegzetes részletei adekvát kifejezőjévé, hogy megemeli, lebegteti rajzain a számárkenyeret más, egyéb motívumaival együtt. Művein így tud teremteni szabad asszociációs képegyütteseket, meglepő elemtársításokat. Indokoltan mondhatjuk rá, hogy szürrealisztikus és montázs-szerűen egybeszótt autonóm képiséget fejlesztett ki. Bodor Miklós mindezzel az alkotói évtizedei (1951–2001) során folyamatosan gazdagodó képi kifejezésrendszerrel megalkotta a Duna–Tisza köze érvényes rajzi topográfiáját.⁶ Szank és Bugac, a homok világának rajzi megrögzítésére Gy. Szabó Béla erdélyi képzőművész vállalkozott sikeresen az 1930-as évek második felében. Bizonyosan az sem véletlen, hogy Gy. Szabó Béla *Homokvilágát* először, méltó módon, Bodor Miklós mutatta be kiállításon és katalógusban ⁷ a Kiskunságban.

6 Szűcs Károly: *Bodor Miklós grafikusművész. A Duna–Tisza köze művészi topográfiája*. Szerk.: Szakál Aurél. Thorma János Múzeum, Halasi Múzeum Alapítvány, Kiskunhalas, 2001.

7 Gy. Szabó Béla festőművész kiállítása. Katalógus. Kiskunmajsza, 1978. A katalógus közli az alkotó tulajdonában lévő, 1943-ban készült szanki olajképek (7 festmény), pasztellek (22 db) és egyéb művek (fametszetek, rajzok) listáját, összesen 102 tételt.